

УДК 332.3 (477)

*О. В. Лазарева,**д. е. н., професор, професор кафедри управління земельними ресурсами,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили*

ORCID ID: 0000-0002-1050-7118

*А. Ю. Мась,**Почесний землевпорядник України, старший викладач кафедри управління земельними
ресурсами, Чорноморський національний університет імені Петра Могили*

ORCID ID: 0000-0003-1140-28-17

*К. Ю. Борисевич,**заступник директора, Товариство з обмеженою відповідальністю
"Український експертний центр по вимірюванню та оцінці"*

ORCID ID: 0000-0001-6246-0668

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.9.33

КЛЮЧОВІ ОРІЄНТИРИ ВЕДЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В КРАЇНАХ ЄС: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

*O. Lazariava,**Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management
the Landed Resources, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine**A. Mas,**Honorary land surveyor of Ukraine, Senior Lecturer of the Department of Management
the Landed Resources, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine**K. Borysevych,**Deputy Director, Limited Liability Company "Ukrainian Expert Center
for Measurement and Evaluation", Mykolayiv, Ukraine*

KEY GUIDELINES FOR LAND BUSINESS IN EU COUNTRIES: PROSPECTS FOR UKRAINE

Метою дослідження є вивчення орієнтирів ведення земельного бізнесу в країнах ЄС та обґрунтування його перспектив для українських реалій.

У статті вивчено досвіду ведення земельного бізнесу в таких країнах Європейського Союзу, як Швейцарія, Швеція, Угорщина, Бельгія, Австрія, Данія, Естонія, Іспанія, Нідерланди, Чехія, Польща, Кіпр, Румунія, Словенія та Франція. Висвітлено перспективи його ведення в Україні.

Проаналізовано орієнтири для ведення земельного бізнесу, що є привабливими для українських реалій. Вивчено вплив компонентів макрооточення, бізнесу, влади та громад на ведення бізнесу на землі.

Вивчені перспективи ведення земельного бізнесу для українських реалій, як-от: розробка проектних заявок для участі у конкурсі з грантів міжнародних проектів, розвиток туристичної діяльності на землі, розробка інструментів підтримки малого та середнього бізнесу, організація просування продукції місцевого бізнесу на зовнішні ринки, функціонування господарств, які б сприяли забезпеченню диверсифікації ринків збуту продукції та її виходу на нові ринки, налагодження нових форм кооперації між фермерами та особистими селянськими господарствами, розробка нових стратегій ведення бізнесу на землі.

The purpose of the study is to study the guidelines of land business in the EU and substantiate its prospects for Ukrainian realities.

The article examines the experience of land business in the European Union such as Switzerland, Sweden, Hungary, Belgium, Austria, Denmark, Estonia, Spain, the Netherlands, the Czech Republic, Poland, Cyprus, Romania, Slovenia and France. Prospects for its conduct in Ukraine are highlighted.

It is established that the advantages of conducting land business in the European Union are characterized by ensuring the right to free movement of capital and conducting private business.

The main arguments that will help improve the business climate in the field of land relations are studied, the need to increase the level of investment attractiveness of land resources is emphasized.

Guidelines for conducting land business that are attractive for Ukrainian realities are analyzed. The influence of components of the macroenvironment, such as external resources, level of integration, international competition in the world economy, taking into account the peculiarities of doing business abroad, competitiveness of products in foreign markets, world market conditions. The influence of community components on doing business on the ground, such as internal resources, development of local infrastructure, organization of round tables on business issues, project preparation, dominance of local initiatives is analyzed. The influence of power components on conducting land business, such as the state of legislation, economic policy in relation to business entities, the consequences of the impact of political actions on markets has been studied. The components of the business are directly revealed, such as social entrepreneurship and partnership, building a business strategy on the ground, joint solution of local problems, promotion of innovative business orientation, creation of cluster groups or business incubators.

Prospects of land business for Ukrainian realities are studied, the main of which are development of business support tools, promotion of products on foreign markets, tourism, diversification of markets, cooperation between economic entities, development of business strategy, etc.

Ключові слова: земельний бізнес, Європейський Союз, екологічний туризм, бізнес середовище, економічний розвиток, громада, влада, макрооточення, бізнес.

Key words: land business, European Union, ecological tourism, business environment, economic development, community, government, macroenvironment, business.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Питання ведення земельного бізнесу сьогодні набувають все більшого значення. Особливо це стосується визначення можливостей функціонування та пріоритетних напрямів ведення бізнесу на землі, що сприятиме соціальним гарантіям, створенню додаткових робочих місць, налагодженню ділових та партнерських відносин, розвитку інфраструктури та залученню інвестицій.

Вивчення досвіду ведення бізнесу на землі, його особливостей в різних країнах дозволить підійти до розв'язання цієї проблеми з врахуванням особливостей сучасних реалій та сприятиме гармонізації відносини суспільства та людини на засадах гармонізації.

Зазначені положення є методологічним підґрунтям, що забезпечує реалізацію ідеології ведення земельного бізнесу, що і визначає своєчасність та актуальність теми наукового дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Орієнтири становлення та розвитку земельного бізнесу частково розкриті у працях таких відомих вчених, як А.Г. Мартин [1], який висловлює думку, що сьогодні вигідно і цікаво займатися агробізнесом, Л.В. Паламарчук [2], яка підтверджує думку про те, що сьогодні потрібно залучати додаткові фінансові ресурси у виробництво задля ведення бізнесу, Ступень Р.М. [3], який наголошує на створенні соціально-економічних умов для цивілізованого ринку та запровадженні системи державного регулювання ринку земель, Третяк А.М. [4], який стверджує, що основною властивістю та особливістю землекористування є необхідна умова виробничо-господарської діяльності на землі, Новаковська І.О. [5], яка акцентує увагу на тому, що відновлення земельного-ресурсного потенціалу пов'язане із підприємництвом.

Попри значний доробок наукових досліджень з питань ведення бізнесу, сьогодні недостатньо вивчено питання розкриття перспектив саме земельного бізнесу як у теоретичному, так і в практичному плані.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є вивчення орієнтирів ведення земельного бізнесу в країнах ЄС та обґрунтування його перспектив для українських реалій.

Досягнення мети дослідження зумовило необхідність вирішення таких завдань:

— вивчення досвіду ведення земельного бізнесу в країнах Європейського Союзу;

— обґрунтування інструментів для ведення земельного бізнесу, що є привабливими для українського бізнес середовища;

— обґрунтування перспектив ведення земельного бізнесу, які сприятимуть покращенню позицій українського бізнесу у світі.

Теоретичною та методичною основою дослідження є праці науковців з питань ведення бізнесу на землі в контексті європейських реалій.

У роботі використано такі методи наукового дослідження як абстрактно-логічний (для теоретичних узагальнень результатів наукового пошуку та формування висновків), аналізу (при оцінці та з'ясуванні особливостей сучасного стану ведення земельного бізнесу в країнах ЄС), наукового узагальнення (при формулюванні висновків та перспектив ведення земельного бізнесу в українських реаліях).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вивчення досвіду ведення земельного бізнесу у країнах ЄС сьогодні є особливо цінним задля збереження засадничих принципів світової економічної політики в умовах формування вітчизняного процесу використання землі.

В європейських країнах переваги ведення земельного бізнесу характеризуються забезпеченням права на вільний рух капіталу та веденням приватного бізнесу.

У таких країнах, як Швейцарія, Швеція, Данія, Нідерланди, Франція та Фінляндія основна увага приділяється розвитку сільської місцевості, стабілізації доходів фермерів та підвищенню рентабельності аграрного сектору. В Данії, Швеції та Швейцарії земельний бізнес базується на припущенні, що фермер має самостійно господарювати на власній землі [6].

В Угорщині [7] земельний бізнес передбачає здійснення жорсткого державного контролю за земельним ринком, а першочергове право купити землю належить державі.

У Бельгії ведення земельного бізнесу характеризується лояльним відношенням до осіб, які його відкри-

вають, та спрощеною системою оподаткування [8].

У Австрії ті доходи, які виникли в результаті операцій з нерухомістю обкладаються податком ставкою 25%. Податки на нерухомість в Австрії складають 1%. При зміні власника земельної ділянки стягується податок 3,5% від його ціни (для близьких родичів 2%) [9].

У Данії потреби земельного бізнесу в основному задовольняються на місцевому рівні. Зокрема, це стосується пошуку земельних ділянок для ведення бізнесу, допомоги у створенні проектних пропозицій, консультаційної допомоги, підтримки у галузі органічного виробництва та ін. [10].

Естонія характеризується сприятливістю підприємницького середовища, оскільки включає простоту та швидку реєстрацію бізнесу, одержання кредитування, забезпечення виконання зобов'язань за договорами. Згідно досліджень Світового банку за рейтингом у легкості ведення бізнесу Естонія займає 12 місце України — 76) [11].

В Іспанії розвиненим є ринок землі сільськогосподарського призначення, спостерігається тенденція до консолідації земель з метою усунення фрагментації та підвищення продуктивності в секторі. Крім того, приділяється увага збереженню навколишнього середовища та екологічним стандартам [12].

У Нідерландах з метою створення сприйнятливих умов для ведення бізнесу здійснено ліквідацію неприбуткових маленьких ферм та оптимізацію земельних ресурсів [13]. Висока продуктивність аграрного бізнесу в цій країні характеризується кооперацією уряду з дослідниками, організаціями та агросектором, а також залученням нових технологій. Крім того, у країні майже відсутні обмеження на ринку землі. Так, у Нідерландах запроваджено 6-річний мінімальний строк оренди земельних ділянок, орендарям надано переважне право на продовження договорів оренди земель сільгосппризначення, відсутні обмеження щодо площі земельних ділянок,

У Чехії надається допомога при створенні, розвитку та розширенні мікро-, малого та середнього бізнесу. Питання ефективного функціонування землі в цій країні намагаються вирішити шляхом інформування про базові та ринкові ціни та створення відповідних інтернет-платформ з інформування та продажу земель для ведення бізнесу [14]. До того ж підприємцям надаються особливі податкові пільги. Додаткові пільги отримують підприємства, що створюються на території економічно відсталих районів.

У Польщі ділянки для ведення бізнесу може придбати лише держава, релігійні об'єднання та ферми. Та особа, яка хоче придбати земельну ділянку, має володіти не лише навичками ведення бізнесу на землі, а й бути власником сільгоспугідь площею до 300 та проживати у місцевості, у якій хоче придбати землю [15]. Відповідно до нових норм без додаткових вимог іноземцям можна придбати на вільному ринку ділянку сільськогосподарського призначення розміром не більше 0,30 га або несільськогосподарського призначення 0,5 га. Ведення земельного бізнесу у Польщі корелює з необхідністю підтримувати концентраційні процеси у сільському господарстві, що є одним з пріоритетів аграрної політики.

Ведення земельного бізнесу на Кіпрі ґрунтується на принципах вільного підприємництва. В економіці країни сфера туризму складає 80% ВВП [16], що безперечно робить Кіпр привабливим для відкриття і ведення бізнесу.

Земельний бізнес у Португалії спрямований на інвестування в екологічні проекти за такими напрямками як органічне сільське господарство, проекти з охорони природи, екологічний туризм та відновлювальні джерела енергії [17].

У Румунії одними з перспективних напрямків для вкладення інвестицій є туризм та сільське господарство [18]. Сутність політики ведення бізнесу на землі полягає у перетворенні в основному дрібних сімейних ферм

у товарні за допомогою концентрації землі та об'єднання коштів для підвищення ефективності виробництва.

Що стосується земельного бізнесу у Словенії, то він сьогодні є одним з найбільш розвинених та абсолютно відкритий для інновацій та нових технологій [19]. Словенія на сьогодні використовує прогресивні практики для розвитку сільського господарства, має місце приватно-державне партнерство.

У Франції, яка є провідним агровиробником Євро-союзу, має місце політика підтримки власного фермера. Операції з купівлі-продажу земель проходять під контролем Товариств земельного упорядкування та сільського господарства. На долю аграрного виробництва у Франції припадає 16,9% аграрного виробництва ЄС [20]. Найціннішими землями Франції є виноградники, площа яких становить приблизно 10% площі виноградників у світі.

Узагальнення сучасного світового досвіду ведення земельного бізнесу в країнах ЄС дало змогу обґрунтувати і перспективи його ведення на Україні.

У сучасній практиці суб'єктів господарювання на землі відповідно до Порядку реалізації пілотного проекту щодо моніторингу земельних відносин від 23 серпня № 639 [21], одним з його основних завдань є підвищення рівня інвестиційної привабливості земельних ресурсів та покращення бізнес-клімату у сфері земельних відносин.

Сьогодні в Асоціацією міст України в рамках проекту ПУАБС реалізовано ініціативу "Інкубатор спроможних (успішних) громад", що націлений на реалізацію синергетичної моделі розвитку та збільшення і мультиплікації власних ресурсів для забезпечення економічного розвитку.

Вивчення орієнтирів ведення земельного бізнесу в європейських країнах дало змогу виокремити наступні його орієнтири і для українських реалій (рис. 1).

Зауважимо, що вивчаючи вплив компонентів макророзподілу на ведення бізнесу на землі, варто зауважити, що всі вони впливають одна на одну. Зміна в одній з компонентів призводить як і прямо чи до зміни в іншій компоненті. До того ж потрібно мати інформацію про зовнішні фактори, які прямо чи опосередковано впливатимуть на земельний бізнес. Не менш важливою є володіння тією інформацією, яка призводить до зміни зовнішніх фактів, що в кінцевому підсумку відкриває додаткові можливості для організації підприємницької діяльності.

Компоненти громади дозволяють вивчити вплив факторів інфраструктури, де розширено або підприємства, або особисте селянське господарство. Організація круглих столів з питань ведення бізнесу на землі сприятиме наданню консультацій та інформаційному супроводу щодо наявних проблемних питань. Безпосередня підготовка проектів відбуватиметься на основі діалогу між бізнесом та владою, сприятиме домінуванню інтересів місцевих ініціатив. Володіння інформацією щодо внутрішніх ресурсів громади дозволить вивчити загальногосподарську кон'юнктуру ринку.

Компоненти влади сприятимуть вдосконаленню існуючих законодавчих актів та нормативних документів з урахуванням ринкової ситуації у сфері ведення бізнесу. Вивчення стану економічної політики по відношенню до суб'єктів бізнесу сприятиме розробці дієвих програм розвитку місцевих ініціатив. З'ясування ж впливу політичних акцій на місцеві ринки збуду дозволить в майбутньому нівелювати їх негативні наслідки на ведення бізнесу на землі.

Компоненти ж безпосередньо бізнесу сприятимуть розробці стратегії ведення земельного бізнесу, консолідації зусиль, спрямованих на спільне вирішення проблем. Крім того, сприяння інноваційної спрямованості ведення бізнесу дозволить в майбутньому відкрити як і новий бізнес, так і залучити інвесторів, що сприятиме створенню додаткових робочих місць. Завдяки спільній діяльності громади та бізнесу матиме місце такий фак-

тор як партнерство заради бізнесу. Створення кластерних угруповань або бізнес-інкубаторів сприятиме формуванню територіальної галузевої структури в межах конкретного регіону.

На нашу думку, перспективами ведення земельного бізнесу є розробка проектних заявок для участі у конкурсі з грантів міжнародних проектів, розвиток туристичної діяльності на землі, розробка інструментів підтримки малого та середнього бізнесу, організація просування продукції місцевого бізнесу на зовнішні ринки, функціонування таких господарств, які б сприяли забезпеченню диверсифікації ринків збуту продукції та її виходу на нові ринки, налагодження нових форм кооперації між фермерами та особистими селянськими господарствами, розробка нових стратегій ведення бізнесу на землі.

Зауважимо, що сьогодні земельний бізнес неможливий без спільної діяльності громади, а завдяки спільній діяльності землевласників та землекористувачів, як відомо, підвищується конкурентоздатність та поліпшується економіка оточуючого середовища. Створення сприятливого середовища для ведення бізнесу стимулюватиме створення нових підприємств та залучення інвестицій.

Ведення земельного бізнесу в територіальних громадах сприятиме ефективнішому використанню як і власних, так і залучених ресурсів, створенню додаткових робочих місць.

Запропоновані орієнтири сприятимуть злагодженій системі ведення земельного бізнесу і в українських реаліях, забезпечуватимуть покращення позицій нашої держави на світовій арені.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Аналіз і теоретичне узагальнення існуючих методичних засад щодо ведення діяльності на землі свідчить, що важливим напрямом інноваційного розвитку земельного бізнесу є інтегрованість України до Європейського Союзу і світового співтовариства.

У процесі дослідження вивчено досвід ведення земельного бізнесу таких країн ЄС як Швейцарія, Швеція, Угорщина, Бельгія, Австрія, Данія, Естонія, Іспанія, Нідерланди, Чехія, Польща, Кіпр, Румунія, Словенія, Франція, що дозволило виокремити його орієнтири і для України.

Наголошено, що основними інструментами для ведення земельного бізнесу, що є привабливими для нашої країни, є синергетична єдність таких основних компонентів бізнес-середовища, як громада, влада, макрооточення та безпосередньо бізнес. Сумарна їх взаємодія сприятиме формуванню вірної траєкторії інноваційного розвитку земельного бізнесу.

Визначені основні перспективи ведення земельного бізнесу для українських реалій, основними з яких є розробка інструментів підтримки бізнесу, просування продукції на зовнішні ринки, туристична діяльність, дивер-

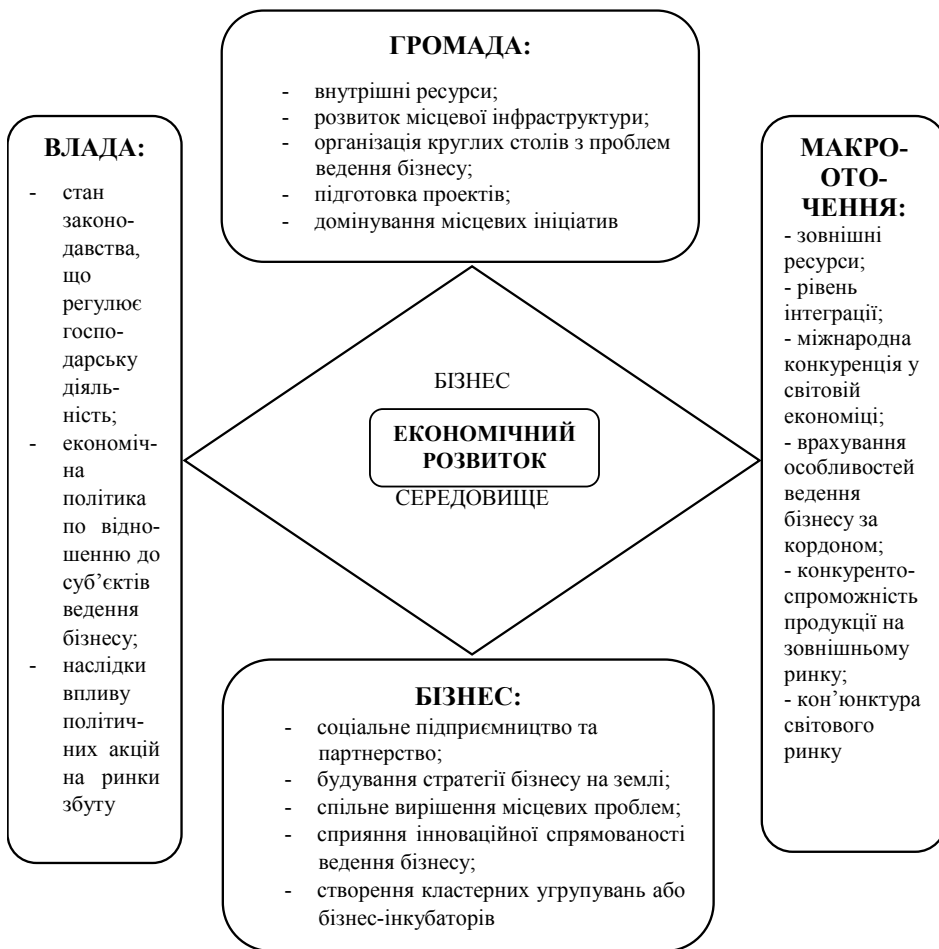

Рис 1. Інструменти для ведення земельного бізнесу, що є привабливими для українських реалій

Джерело: сформовано автором.

сифікація ринків збуту продукції, кооперація між господарюючими суб'єктами, розробка безпосередньо стратегія ведення бізнесу та ін.

Подальші дослідження мають орієнтуватись на вивченні європейського досвіду розвитку ринку землі з перспективами впровадження його в Україні з урахуванням всіх "за" і "проти", що справить ваговий вплив на ефективне функціонування земельного ринку.

Література:

1. Мартин А.Г. Мораторій на продаж землі ніколи не відповідав інтересам селян. URL: <https://infoindustria.com.ua/andriy-martin-moratoriy-na-prodazh-zemli-nikoli-ne-vidpovidav-interesam-selyan/>
2. Паламарчук А.В. Перспективи розвитку ринку земель сільськогосподарського призначення. Агросвіт, 2011. № 22. С. 7—8. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/22_2011/3.pdf
3. Ступень Р.М. Ринок земель сільськогосподарського призначення в Україні: проблеми і перспективи впровадження. Аграрна економіка. 2019. Т. 12, № 3—4. С. 85—89. URL: http://agrarianeconomy.kl.com.ua/agrarianeconomy/images/docs/ae_2019_12_3-4/11.pdf
4. Третяк А.М., Третяк В.М., Третяк Н.А., Поліщук А.С. Міфи та ризики закону України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення. Агросвіт, 2011. № 20. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/11_2020/2.pdf
5. Новаковська І.О., Скрипник А.Р., Славін І.В. Економічне стимулювання впровадження заходів щодо використання та охорони земель. Проблеми системного підходу в економіці. 2021. № 2 (82). С. 150—161. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/2_82_2021_ukr/23.pdf

6. Земельна реформа старих країн-членів ЄС — досвід Німеччини. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/288-zemelna-reforma-starih-krayin-chleniv-yes--dosvid-nimechchini>

7. Міжнародний досвід земельної реформи: чому немає панацеї. URL: <https://cost.ua/569-land-reform-international-experience/>

8. Бізнес в Бельгії. URL: <https://visasam.ru/emigration/svoedelo/biznes-v-belgii.html>

9. Особенності податкової системи в Австрії. URL: <https://immigrant-austria.com/ru/taxes/>

10. Як сприяти розвитку місцевого бізнесу — досвід данської громади. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3247745-ak-spriati-rozvitku-miscevogo-biznesu-dosvid-danskoj-gromad.html>

11. Що український бізнесу шукає та знаходить в Естонії. URL: <https://attorneys.ua/publication/what-does-the-ukrainian-business-look-for-and-find-in-estonia/>

12. Земельна реформа старих країн-членів ЄС — досвід Нідерландів. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/264-zemelna-reforma-starih-krayin-chleniv-yes--dosvid-niderlandiv>

13. Найдорожча земля в Європі: як працює вільний ринок землі в Нідерландах. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/netherlands-land-reform/30519634.html>

14. Чехія: модель ідеального малого бізнесу. URL: <http://helpbizness.ru/upravlinnya-biznesom/chexiya-model-idealnogo-malogo-biznesu.html>

15. Відкритий ринок землі. Страхі українців vs досвід Польщі. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/vidkrittya-rinku-zemli-v-polshchi-visnovki-dlya-ukrajinciv-ostanni-novini-50115118.html>

16. Ведення бізнесу на Кіпрі. URL: http://www.mfa.gov.cy/mfa/embassies/embassy_kiev.nsf/page09_uk/page09_uk?OpenDocument

17. Відкриваємо бізнес в Португалії. URL: <https://finevolution.com.ua/vidkryvayemo-biznes-v-portugaliyi/>

18. Як відкрити бізнес в Румунії. URL: <https://migranty.com/news/1047>

19. IT та український аграрний сектор: від землі до зірок. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/infrastruktura-rynku/item/8276-it-ta-ukrainskyi-ahraryni-sektor-vid-zemli-do-zirok.html>

20. Закон про землю: як працює ринок землі у Франції і чи варто Україні переймати її досвід. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51157111>

21. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2017 р. № 639 "Про реалізацію пілотного проекту щодо проведення моніторингу земельних відносин та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/639-2017-%D0%BF#Text>

References:

1. Martyn, A.G. (2017), "The moratorium on land sales was never in the interests of the peasants", available at: <https://infoindustria.com.ua/andriy-martin-moratoriy-na-prodazh-zemli-nikoli-ne-vidpovidav-interesam-selyan/> (Accessed 22 August 2021).

2. Palamarchuk, L.V. (2011), "Prospects for the development of the agricultural land market", *Agrosvit*, vol. 22, pp. 7—8, available at: http://www.agrosvit.info/pdf/22_2011/3.pdf (Accessed 22 August 2021).

3. Stupen, R.M. (2019), "Agricultural land market in Ukraine: problems and prospects for implementation", *Agrarna ekonomika*, vol. 12, no. 3—4, pp. 85—89, available at: http://agrarianeconomy.kl.com.ua/agrarianeconomy/images/docs/ae_2019_12_3-4/11.pdf (Accessed 22 August 2021).

4. Tretyak, A.M., Tretyak, V.M. and Polichuk, A.S. (2020), "Myths and risks of the law of Ukraine on the circulation of agricultural land", *Agrosvit*, vol. 20, pp. 4—12, available at: http://www.agrosvit.info/pdf/11_2020/2.pdf (Accessed 22 August 2021).

5. Novakovska, I.O., Skrypnyk, L.R. and Slavin, I.V. (2021), "Economic incentives for the implementation of measures for land use and protection", *Problems of system approach in economy*, vol. 2 (82), pp. 150—161, available at: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/2_82_2021_ukr/23.pdf (Accessed 22 August 2021).

6. Agropolit.com (2019), "Land reform of the old EU member states — the experience of Germany", available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/288-zemelna-reforma-starih-krayin-chleniv-yes--dosvid-nimechchini> (Accessed 23 August 2021).

7. Romanov's'ka, O. (2017), "International experience of land reform: why there is no panacea", available at: <https://cost.ua/569-land-reform-international-experience/> (Accessed 23 August 2021).

8. Tarasov, A. (2021), "Business in Belgium", available at: <https://visasam.ru/emigration/svoedelo/biznes-v-belgii.html> (Accessed 23 August 2021).

9. Immigrant Invest (2021), "Features of the tax system in Austria", available at: <https://immigrant-austria.com/ru/taxes/> (Accessed 23 August 2021).

10. Ukrinform (2021), "How to promote local business — the experience of the Danish community", available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3247745-ak-spriati-rozvitku-miscevogo-biznesu-dosvid-danskoj-gromad.html> (Accessed 23 August 2021).

11. Halyts'kykh, V. (2017), "What Ukrainian business is looking for and finding in Estonia", available at: <https://attorneys.ua/publication/what-does-the-ukrainian-business-look-for-and-find-in-estonia/> (Accessed 23 August 2021).

12. Agropolit.com (2017), "Land reform of the old EU member states — the experience of the Netherlands", available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/264-zemelna-reforma-starih-krayin-chleniv-yes--dosvid-niderlandiv> (Accessed 23 August 2021).

13. Korniievych, L. (2020), "The most expensive land in Europe: how the free land market works in the Netherlands", available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/netherlands-land-reform/30519634.html> (Accessed 23 August 2021).

14. helpbizness (2010), "The Czech Republic: a model of an ideal small business", available at: <http://helpbizness.ru/upravlinnya-biznesom/chexiya-model-idealnogo-malogo-biznesu.html> (Accessed 23 August 2021).

15. Red'ka, R. (2020), "Open land market. Fears of Ukrainians vs the experience of Poland", available at: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/vidkrittya-rinku-zemli-v-polshchi-visnovki-dlya-ukrajinciv-ostanni-novini-50115118.html> (Accessed 23 August 2021).

16. Embassy of the Republic of Cyprus in Kyiv (2021), "Doing business in Cyprus", available at: http://www.mfa.gov.cy/mfa/embassies/embassy_kiev.nsf/page09_uk/page09_uk?OpenDocument (Accessed 23 August 2021).

17. FINEVOLUTION (2021), "We open a business in Portugal", available at: <https://finevolution.com.ua/vidkryvayemo-biznes-v-portugaliyi/> (Accessed 23 August 2021).

18. migranty.com (2018), "How to open a business in Romania", available at: <https://migranty.com/news/1047> (Accessed 23 August 2021).

19. Prokhorchuk, I. (2016), "IT and the Ukrainian agricultural sector: from earth to the stars", available at: <http://agro-business.com.ua/agro/infrastruktura-rynku/item/8276-it-ta-ukrainskyi-ahraryni-sektor-vid-zemli-do-zirok.html> (Accessed 23 August 2021).

20. Erman, H. (2020), "The law on land: how the land market works in France and whether Ukraine should learn from its experience", available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51157111> (Accessed 23 August 2021).

21. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Resolution "On the implementation of a pilot project to monitor land relations and amend some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/639-2017-%D0%BF#Text> (Accessed 23 August 2021).

Стаття надійшла до редакції 30.08.2021 р.